

Pericles

(1. rész)

(Et bonum quo antiquius, eo melius – A jó annál jobb, minél régiebb)

Az alcímül választott latin talányos mondással bocsájtja előre Shakespeare a „rege” (Alexander Bernát Shakespeare-kutató 1920-ban megjelent tanulmányában a darabot „egészen régies, primitív mű”-nek titulálja) egyik fontos üzenetét.

Nem elhanyagolható kitétele a bevezetőnek, hogy közli velünk, miszerint valamikor ünnepeken, búcsújáró helyeken, böjt idején „dalolták” Peicles történetét, amely a (mindenkori) jelenre vetítve csak akkor lesz érthető, ha ennek a bizonyos jelennek a népe kellőképpen művelt:

„Gower:

S ha, művelt jelen népe, nem

Mosolyognál most rímemen,

S ha egy agg éneke elég

Örömet tud szerezni még:

Élni szeretnék, adni fényt

S értetek fogyni gyertyaként.”

(Első felvonás, Gower bevezetője.)

Mintha a kórus is (a kórust Gower, angol költő [1330–1408] képviseli, John Gower Confessio Amantis című verses elbeszélésű műveinek 8. könyve Shakespeare „Pericles”-ének egyik forrása), Shakespeare is megsejtette volna, hogy a „rég-hallott” (halott?) regét értetlenül fogadják majd a (mű)értők. Ruttkay Kálmán (az utószó írója – William Shakespeare: Pericles; fordította Áprily Lajos, Magyar Rádió és Televízió – Európa Könyvkiadó, Budapest, 1986) pl. semmi jelét nem látja annak, hogy a híres athéni államférfi és Shakespeare „Pericles”-e bizonyos értelemben ugyanaz a személy, s ha ennek a „bizonyos értelemben” most kellő jelentőséget tulajdonítunk, akkor úgy kell fogalmaznunk, hogy Pericleseink ósképi mivolta egyívású.

Ruttkay Kálmán utószavában megemlíti, hogy „...felemás mű, s érték tekintetében messze alatta marad a nagy Shakespeare drámáknak”, hiányolja továbbá a műben a teremtő újraalkotást, és ezért a darabot ún. ízléstörténeti rangja alapján, a shakespeare-i életmű utolsó helyei egyikére helyezi. Ahogy Periclesnek a darabban (mint a legtöbb mesehősnek) meg kell fejtenie a feladványt, és ki kell állnia a próbát, úgy nekünk olvasóknak, nézőknek, rendezőknek, színészeknek stb. is meg kell oldanunk a periclesi, shakespeare-i talányt, tekintettel arra, hogy az egész darab egy nagy talány, egy hosszú találós kérdés.

Antiochus kérdése Pericleshez nem más, mint Shakespeare nekünk feltett kérdése: Hányféle „jó”, azaz helyes válasz adható egy régi, már-már elfeledett és manapság látszatra talán nem is teljesen aktuális, még kevésbé „szalonképes jó”-ra? Ez a bizonyos illetlen, Alexander Bernát szerint undorító és együgyű „jó” nem más, mint egy írásba foglalt rejtvény és annak megfejtése, vagyis maga a darab, amely éppen ezúttal fejtetik:

„Pericles:

(...)

(Olvassa a rejtvényt.)

Én nem vagyok vipera sem,

S szülőanyám húsát eszem.

A férj kedvességére vágytam

És egy apában megtaláltam.

Férj és vő s hozzá apa még

Én anya, lány és feleség.

Ez két személynél hogy lehet?

Fejtsd meg, ha drága életed.”

(Első felvonás, első szín.)

Sok más talányos szöveghez hasonlóan (pl. Biblia), ezúttal is egy olyan problémával találja szemben magát a mindenkori megfejtő, lett legyen az (mint esetünkben) Pericles vagy az a bizonyos mesei hős, Shakespeare-értő kutató vagy egyszerű laikus néző, olvasó, színjátszó, rendező stb., hogy az írásba foglalt üzenetet szó szerint vagy metaforikusan, átvitt értelemben, netán egyszerre mindkét megközelítésben kell, lehet, érdemes megközelíteni, és vallatóra venni.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a vélt vagy valós, helyes vagy helytelen értelmezéseknek milyen következményei lesznek, milyen hatást gyakorolnak az interpretátorra és a feladvány kitalálójára, esetünkben Periclesre és Antiochusra, és végső soron a „művelt jelen népére”, vagyis ránk magunkra. Úgy tűnik, hogy a darab mások mellett azt a kérdést is feszegeti: mivel jár az, ha egyáltalán kapcsolatba kerül az ember az efféle titkos kódokkal, és azok megfejtésére adja a fejét:

„Gower:

(...)

Ha lányt kér, rejtvényt ad neki,

S ha veszt, hát fejet véteti.

Sok balgából lett így halott,

Mutatják a zord arcok ott.

(Első felvonás, Gower bevezetője)

A rejtvényt megfejteni nem tudók fejét Antiochus leüttette, és palotájának kapujára tűzette ki.

Népmeséink visszatérő motívuma, hogy a(z öreg) király eladósorba került lányát férjhez kénytelen adni. A legtöbbször anya nélkül felnevelt, „anyátlan” lány kezének elnyerése feltételhez kötött (mint esetünkben is), amelyet kérők hosszú sora próbál megoldani, természetesen

fejvesztés terhe alatt. A magyar népmesék hősei azonban legtöbbször segítők bevonásával ugyan, de sikeresen eleget tesznek a kihívásnak, és nehézségek árán, de végére járnak a dolgoknak, megoldják a lehetetlennek tűnő feladványt, elnyerik a királykisasszony kezét, bejárást kapnak annak hálószobájába, és ezen a réven mindketten beavatódnak, vagy, ahogy mondani szokás, egymásé lesznek.

Shakespeare Pericles látszólag valami hasonló úton jár, mégis szembeötlőek a különbségek a magyar népmesékhez képest, pl. abban, hogy Periclesnek (látszólag) nincsenek olyan típusú segítői, mint a mi népmeséink legkisebb fiainak, arról nem is beszélve, hogy maga a feladvány első látásra, hallásra, olvasásra sem tűnik megfejthetetlennek.

Mintha Antiochius és leánya egyszerűen írásba adnák a mindenkori kérőknek, így Periclesnek, de tulajdonképpen nekünk is (a „művelt jelen népének”), hogy vérfertőző viszonyban állnak egymással. Aki tehát elolvassa ezt a „vérfertőző vérszerződést”, eleve elveszti a fejét: Ha felfedi az emberiség egyik (ha nem a legnagyobb) tabuját és szint vall, akkor azért, amennyiben pedig szemlesütve elhallgatja a (nyílt) titkot, hát akkor azért. Valójában tehát nem is az a fontos, hogy a kérő meg tudja-e oldani a rejtvényt (ugyanis meg tudja fejteni), hanem az, hogy ki meri-e mondani az igazságot a királyról és a királylányról.

A Pericles kapcsán érdemes elgondolkodni azon, hogy vajon miért anyátlanok ennek a furcsa történetnek a hősei és hősnői. A darabban nem esik szó sem Pericles anyjáról, sem Antiochus leányának anyjáról. Olyan megérzések vesznek rajtunk erőt, mintha ez az általános anyanélküliség vinné romlásba a történet királyait, fejedelmeit, hercegeit, királykisasszonyait és velük együtt magát a történetet (rege?, mese?, dráma?). Ne feledjük, hogy Simonides leánya, Thaisa, vagyis a második számú menyasszony, majd később Pericles (szintén feladvány által) elnyert felesége is anyanélküli. Marina, Pericles lánya, szinte a darab legvégéig abban a tudatban él, hogy édesanyja, őt szülvén, meghalt, mint ahogy maga Pericles is ezt hiszi. A szabályt erősítő kivétel Dionyzia, de ő sem az (ős)anyaság mintaképet testesíti meg, hiszen saját lányát, Philotént (Shakespeare-rel együtt) elhallgatja. Marinának, vagyis jótevője lányának viszont minden további nélkül az életére tör. (Érdekes leánypárja a darabnak Antiochius színpadon megjelenő „nevesincs” lánya és Dionyzia [és férje, Cleon] leánya, Philotén, aki viszont csak névleg hangzik el a színen.)

Nehéz és talán lehetetlen is eldönteni, hogy Pericles gyáva-e vagy bátor, amikor azt és úgy

cselekszi, amit és ahogy. Bizonytalan, hogy sorát maga irányítja-e, vagy más erők mozgatják, hogy milyen szerepet játszik történetének alakulásában a saját furfangja, okossága, józan esze, a megérzései, az ösztönei, a véletlenek vagy a ki tudja ki által neki szánt gondviselés. Időnként helyenként azt érezzük, hogy küzd, harcol, szenved, örül, stb., teszi a hős dolgát, máskor meg mintha csak egy báb volna, akit pl. Diana istennő rángatna ide-oda, a maga (ön)törvényei szerint, anélkül, hogy ebbe Periclesnek különösebb beleszólása volna. De nemcsak Pericles, hanem a darab összes szereplője is sajátos pályáivra írtan mozog, különös tekintettel arra, hogy maga a (Szent)írás, vagyis a rejtvény kivételes hellyel bír a szövegben, akár Diana, akár Shakespeare, akár Antiochius, akár a leánya kézjegyét véljük felismerni benne.

Ki gondolná, hogy egy írás egy pillanat alatt kioltaná egy mindenre elszánt hős szerelmét? Népmeséinkben mindenesetre nem túl gyakori, hogy a főszereplő első próbálkozásra csak úgy megfutamodik, magyar népmesékbe beidegződött lelkületünknek legalábbis szokatlan ez a „pálfordulás”. Talán ez a hirtelen szín(szint)váltás kelti fel bennünk azt a gyanút, ill. kétséget, hogy ti. vagy a rejtvény hiteltelen, blöff, vagy hősszerelmesünk szerelme „szesztelen”. Maradjunk talán abban, hogy ezúttal is Diana Hold-istennő vezeti Shakespeare tollát, s noha a darabban szerepel is egy székely legény, történetünk nem erdélyi ihletésű. Másfelé kell tehát kutakodnunk, ha meg akarjuk érteni Shakespeare Periclesének lelkületét.

Érdemes talán abból a már említett tényből kiindulnunk, hogy a feladvány tulajdonképpen nem is feladvány, hanem apa és leánya, történetesen egy király s annak leánya vérfertőző viszonyának szándékolt nyilvánosságra hozatala. Nem valószínű, hogy a kérők ne értették volna az írásba (rejtvénynek nevezett fogalmazvány) foglaltak üzenetét. Éppen ellenkezőleg: A kérők félelemből, vagy a királyi családnak kijáró tiszteletből (félelemből fakadó tisztelet), a dolog abszurditásától, megrökönyödésükben inkább elhallgatták, amit gondoltak, még azon az áron is, ha az életükbe került a tabu. A királyi család szent és sérthetetlen minden körülmények között, róluk vagy jót („a jó annál jobb, minél régiebb”) vagy semmit. A hallgatás azonban most nem aranyat, hanem halált vont maga után. Az elmondottak alapján tehát mégiscsak azt kell leszűrnünk, hogy Pericles bátran vállalta az igazság kimondását, mintha az a jelen helyzetben fontosabb lenne számára, mint hogy történetesen szerelmes-e vagy sem, kiábrándult-e stb. Ahogy maga fogalmaz:

„Pericles:

(...)

S kimondom, mert lázítja lelkemet:
Nemesebb férfi nem kopogtat ott,
Hol a kapun belül bünt gyanított.
Szép lant vagy te, érzéked rajta húr,
S ha jogos pengetésre zengenél,
Hallgatnának a menny s az égiek,
De túl korán zengtél, s csak a pokol
Táncol, ha húrod rekedt hangja szól.
Az én szívem, bizony, már nem szeret.”
(Első felvonás, első szín)

József Attilával szólva, a „Mért ne legyenek tisztességes! Kiterítenek úgyis” (József Attila: Két hexameter, részlet) lehetőségével élt Pericles, amikor értelmezte a szöveget, és ezen a réven részese lett annak a perverz játszmának, amelyet Antiochius és leánya terveltek ki: Nagy élvezettel, ördögien kéjgyilkoltak.

Tudnunk kell, hogy a korabeli Görögországban (Pericles – tudjuk – kortársa volt Athéni Timonnak, Alcibiadesnek, Apemantusnak), vagyis az ún. athéni demokrácia fénykorában, Kr. e. 450 körül a lányok szüzessége szent dolognak számított házasságuk előtt. Shakespeare Periclesét ezek szerint legalább annyira zavarta az, hogy „szerelme” (Antiochius lánya) már nem volt szűz, mint maga a tény, hogy éppen az apjával való bujálkodásban vesztette el e potenciális menyasszony az ártatlanságát, vagyis maga a vérfertőzés ténye. Most jön az első csavar:

A hivatalos történelemtudomány sohasem megy el Pericles mellett anélkül, hogy ne tenne említést arról, miszerint az államférfi a legközelebbi rokonát vette feleségül (ki számít legközelebbi rokonnak: anya?, leány?, testvér?, unokatestvér?, féltestvér?), történetesen egy elvált asszonyt, akinek első házasságából már született egy gyermeke. Mondanunk sem kell, hogy abban az időben nem volt mindennapi gyakorlat sem a válás, sem az, hogy valaki (történetesen egy nő) gyermeket hozzon egy előző házasságból az újba, a szüzesség kérdéséről nem is beszélve. További fontos és a korra nem jellemző adaléka a történelmi Pericles privát életének az, hogy idővel maga is elvált ettől a bizonyos „rokonfeleségtől”, aki viszont harmadszor is férjhez ment. Pericles a válás után együtt élt a kor és a világtörténelem leghírhedtebb hetérájával, a milétoszi Aszpásziával. Úgy hírlett, hogy Aszpásziát többször is megvádolták azzal, hogy megrontja az athéni asszonyokat, hogy azok teljesítsék Pericles perverz vágyait. A dolgok természetéből fakadóan Aszpászia sem volt már szeplőtelen, amikor urához, szeretőjéhez vezérelte a sors szeretőnek, feleségnek...

Lassan körvonalazódni látszik Periclesünk (aki ezúttal történelmi is, meg nem is) egyik alapproblémája, mondhatnánk frusztrációja,

hogy ti. sohasem lehetett biztos nőjei ártatlanságában, pontosabban csak abban volt biztos, hogy azok semmilyen körülmények között nem lehetnek szűzek akkor, amikor „meglátták és megszerették egymást”. De, mint ahogy majd látni fogjuk, Pericles saját ártatlansága is (noha ez a korabeli Görögországban nem számított) érdekesen alakult, és hagy némi kétséget maga után. Mai szemmel nézve (ismét a művelt jelen), vagyis zsidó-keresztény kultúrán (is) szocializálódott, euroatlanti, posztkommunista, posztmodern, poszt-keresztény stb. erkölcsi szokásrendünk talán nem veszi olyan szigorúan a nők házasság előtti feltétlen makulátlanságát, de továbbra is a legnagyobb tiltás övezi a családon belüli erőszakot, ezen belül a szülők és a gyermekek között létrejött nemi kapcsolatot, különös tekintettel az apák által megrontott kiskorú leányaikra. Igaz ez még akkor is, ha az ún. médiák révén szinte minden nap éppen ennek az ellenkezőjéről szólnak a tudósítások. Mindez arra utal, hogy korok, kultúrák, erkölcsök, tabuk, szokások, vallások stb. ide vagy oda, a szexualitás egy határon túl nem ismer korlátokat. A törvények és a megegyezések (szintén koronként és kultúránként) bár változnak ugyan, de mintha (hogy elővegyük Athéni Timon vagy Apemantus cinizmusát) csak arra volnának valók, hogy megszegjék őket. De maradjunk egyelőre (ezúttal nem görög) házassági szokásainknál, amelyeket illik betartani.

A menyasszonytánc szokása pl. a Kárpát-medence magyarjainál mind a mai napig a lakodalom szerves része. A lakodalom csúcspontján a menyasszony (aki hivatalosan ugyan már feleség, de az első éjszakát még nem töltötte el a vőlegénnyel, aki valójában már a férje) mindenkié, ami azt jelenti, hogy pénzért köteles mindenkiel táncba menni, legyen a táncra kérő férfi vagy nő, rokon (beleérve anyát, apát, testvért) vagy idegen, kiskorú vagy nagykorú stb. Nem kizárt, hogy ez a (népi) szokás visszavezethető a régiek rituális prostitúciójához. Minden babilóniai nő köteles volt egyszer életében Mylitta szentélyében pénzért idegennel közöszlenni. De továbbmegyünk: Az első éjszaka joga (Jus primae noctis), Hérodotosz szerint az arameusoknál az apáé, ő fosztja meg szüzességétől a lányát (rituális deflorálás) annak férjhezmenetele, esküvője előtt. Egyes csendes-óceáni szigeteken legális, főállású liliomtipró végezte ezt a nemes-nemi aktust a leányokon, arrafele ugyanis az a divat, hogy egy leány ne szűzen, hanem bizonyos tapasztalatokkal menjen férjhez. Vannak-voltak népek, ahol a szűzen való férjhez menés szégyennek számított, és a majdani férj szóba sem állt addig jövődöbelijével, amíg az ártatlan volt. Az újdonsült férfiek ezen a réven megszabadultak az új feleség deflorálásának terhétől.

Visszatérve a görögökhöz, fontos megemlítenünk, hogy a szerelem mint érzés és fogalom Pericles korában egészen mást jelentett, mint manapság. Abban az időben (Kr. e. 450 körül) a tehetősebb görög férfiak szinte kötelezően tartottak „barátot” általában egy náluk (jóval) fiatalabb (mai értelemben kiskorúnak számító) fiút, és a kettejük között létrejött testi-lelki kapcsolat jelentette számukra az (igaz) szerelmet. A házasság egészen más funkciót töltött be: gyermeknemzés, utódnevelés, anyagi javak öröklésselosztása, más érdekek. Ugyanakkor a feleségek is megengedhették maguknak a homoerotikus viszonyt fiatalabb lányokkal, pl. Sapphó Lesboson.

Az érett férfi–fiatal fiú viszony tulajdonképpen egyfajta beavatásnak is számított: A fiú ezen a réven vált férfivá, és kapott bebocsájtást idővel a felnőtt férfiak világába. A szó mai értelmében tehát nem fiatalokon való erőszaktételtől volt szó, visszaéléstől az idősebb, erősebb, gazdagabb stb. jogán, nem perverzió, szexuális kizsákmányolás, emberi méltóság elvétel, kóros, káros, elítélendő bűnös cselekmény állt fenn, hanem egyfajta íratlan közmegegyezésen alapuló szokásról beszélhetünk, amely a fiúk akkori testi-lelki egészségének nem a hátrányára, ellenkezőleg, személyiségfejlődésük javára íródott, és társadalmi elfogadottságuknak egyfajta záloga lehetett. Ezek a fiúk később maguk is férjek, családapák lettek, akik maguk is tartottak fiúszereztőt, akihez igaz szerelem fűzte őket.

Visszatérve ezek után Shakespeare Periclesének személyiségéhez, azt vagyunk kénytelenek konstatálni, hogy talán nem is annyira az ara ártatlanságának a hiánya vagy a vérfertőző viszony az, ami igazán zavarta, de a rejtvényt, mint egyfajta jóslatot, mintha magára (is) vonatkoztatta volna, és ettől az esetleg beteljesülő jóslattól tartván fogta menekülőre. Nem Antiochustól vagy a bérgyilkos Thaliardtól félt igazán, hanem saját sorsától. Megjósoltnak vélt sorsa be nem teljesülésének reménye vetette tehát hajóját külső és belső viharokba, ismeretlen partokra...

Ezután az új felismerés után már csak azon izgulhatunk, hogy miként alakítja a gondviselés, Shakespeare vagy Diana Hold-istennő hősünk életét, hogy a beteljesült vagy a be nem teljesült rejtvény-jóslat jut-e Periclesnek osztályrészül. A darab legkiélezettebb része (mondhatnánk sikamlósát is) ebből a szempontból Marina és Pericles találkozás az ötödik felvonásban, Mytilene előtt, Pericles hajójának fedélzetén, egy függönyös sátorban, a heverőn.

„(Marina dalolni kezd)

(...)

Marina:

Egy lány jött el hozzád, király,
Ki nem biztatta még mások szemét,
Bámulták úgyis, mint az üstököst,
S azt mondja, hogy amit túrt s szenvedett,
Kínodnál nem kisebb, hű mérlegen.
Bár lerántott a sors konok keze,
Olyan ősök véreből származom,
Kiknél nem volt külön sok nagy király.
De családom kitepte az idő
S engem rabbá tett: zord parancsolóm
A viszontagságos, visszas világ. (félre)
Elhallgatok. Arcom tűz lepte el,
S ez azt súgja: »Ne menj, míg nem felel.«
Pericles:

Sorsom... család... előkelő család...

Az enyémmel felér. – Így mondtad? Így?

Marina:

Azt mondtam, hogy ha ismernéd, uram,
Családomat, ujjal se bántaná.

(...)

Pericles:

Kintól vagyok terhes, könnyet szülök.

Ilyen volt drága nőm – leányom is

Ilyen lehetne. – Nőm szemöldöke –

A termet is, mint a nádszál, sudár,

A hang ezüst, s két szem drágakő

Ékes keretben; úgy lép, mint Junó,

Fülünk táplálja s új éhet növel,

(...)

Pericles:

Honnan jön zene?

Helicanus:

Én nem hallok semmit.

Pericles:

Nem hallanád?

Szférák zenéje! Hallgasd, Marina.

Lysimachus:

Hagyjuk rá, nem jó ellentmondani.

Pericles:

Gyönyörűen zeng. Nem halljátok-e?

Lysimachus:

Hallom uram. (Zene szól)

Pericles:

Mennyei muzsika!

Hívd, hogy figyeljem, s álom nehezül

Szememre, pihennem kell, hagyjatok.

(Elalszik)”

(Ötödik felvonás, első szín)

Az ambientus kétség kívül erotikus felhangokkal telített, de hogy a (bal)jóslat nem teljesedett be, vagyis Pericles és leánya egymásra leltek ugyan, de nem lettek egymáséi, talán az érzékelteti legmeggyőzőbben, hogy Periclesnek hanghallomása van, a szférák zenéjét véli hallani, amely a harmóniát zengi: Minden és mindenki saját magával azonos, és a helyén van, Pericles a találkozás első pillanataiban ismerősnek és vonzóknak éli meg Marinát, aki halottnak hitt régi,

fiatal feleségére emlékezteti, mert a lánya valóban hasonló az anyjára, Thaisára. Mintha szerelem volna ez első látásra, de mindenesetre több, mint egyszerű szimpátia. Marina is érzi, Shakespeare is kitűnően érzékelteti ezt a már-már láng-
ra lobbant, több mint emberi együttérzésből fakadó, furcsa, csiklandós szeretetet, szerelemparazsat. Mégis: Periclesben az apa születik meg itt és most a szemünk előtt, Marina pedig (pszichológiailag) itt válik apja lányává. Pericles ezek szerint nem ok nélkül hagyta újszülött lányát nevelő(mostoha?)szülőknél, Cleonnál és Dionyziánál, s fordította hajóját felesége vélt halála után, Tyrus helyett Tarsusnak, annak idején. Logikusnak tűnt volna, hogy a viharban szülés közben látszólag meghalt feleség tengerbevetése után Pericles újszülött lányát és dajkáját saját országába, Tyrusba vitte volna, és Marina saját otthonában-hazájában, és nem idegenek gondozása révén érte volna meg az eladósort. Pericles érzelmi logikája (talán Diana Hold-istennő közbenjárására) viszont azt diktálta az ifjú, még éretlen férfinak, apának, hogy jobb, ha kikerüli azt a csapdát, amelyet a sors, vagy szintén Diana Hold-istennő állított a számára próbaként: hogy ti. maga nevelje fel a lányát anya nélkül, mint pl. Antiochus vagy Simonides, és bekövetkezzék az, aminek nem volna szabad: kölcsönös erotikus viszony apa és leánya között. A családtagok (apa, anya, lány) egymásról való mit sem tudása, az, hogy halottnak hiszik a másikat (lappangás), ugyanezeket a családtagokat megérleli, pszichoszexuális személyiségfejlődésükben érettebbé teszi. Ennek a latenciának köszönhetik hőseink azt a fajta differenciáltabb személyiségstruktúrát, amely megvédi őket elemi ösztöneik kiélésétől, és a nemileg frissen érett leány öntudatlan erotikus jelzéseire az apában az apa, és nem az (alfa)hím válaszol.

Valami hasonlót fejez ki a darabban a zene is:

Amíg Antiochus (nevesincs) leányának lantja rekedt hangon szól (lásd fent az idézetet a 14–15. oldalon) és kiöli Periclesből a szeretetet, addig Marina jelenléte, jelen léte, újjászületése a szintén újra apává lett Periclesben az apai szeretet húrjait pendíti meg, amely azonos hullámhosszon rezeg, mint Marina apja iránti leányi szeretete.

A darab harmadik „zenei betétje” igazolni látszik azon feltételezésünket, miszerint Shakespeare-nél a zene megjelenése a darabokban legtöbbször lényegi, igen fontos változásokat kísér, pl. (újjá)születés, élet-halál átmenet, szavakkal nem, vagy nehezen kifejezhető jelenségeket, esetleg olyan dolgokat, amelyeket Shakespeare tudatosan nem akar (nem mer?) írásba adni. Véleményünk szerint ez a bizonyos „harmadik zenei tétel”, vagyis Pericles Simonidesnek

(jövendőbeli apósának) adott „kis éji zenéje” ez utóbbit sugallja. Tudnunk kell, hogy a történelmi Pericles is híres, számon tartott, zeneileg képzett közembere volt korának, vagyis Shakespeare Periclese nem légből kapott „figura”, hanem közös zenei gyökerek fűzik a híres ókori athéni államférfihoz.

Antiochus leányának lantja, vagyis maga a leány disszonáns rekedtséget, romlottságot áraszt, amitől Pericles erosza egy pillanat alatt elillan. A rokonszenv ellenszenvvé alakul, a vonzás taszításba csap, hősünk másokban (másikban) való (ön)tükröződésében, magára ismerésében a maga elől való menekülést kénytelen választani, hogy mégis magára, igaz(?) apai valójára leljen, hiszen ez az elküldés és a küldetés lényege. Marina és Pericles „légyottja” harmonikus emelkedettséggé, szférák zenéjévé, megfoghatatlan zenei szférákká nemesíti leány és apa eroszát, romlatlan gyermek-szülő viszonyra lényegíti kettejük kapcsolatát, és ezen a réven új szerepben lehetnek magukra.

Tekintettel arra, hogy mindkét zenei passzus az éroszt, az erotikát, a nemi erőt, a libidót, a szexualitást hivatott érzékeltetni, pontosabban ennek az erőnek az átalakulását, szublimálását, arra kell gondolnunk, hogy nincs ez másként harmadjára sem. A különbség az előbbiekkal szemben (csak) abban lehet, hogy ezúttal Simonides és Pericles hálószoja jelenetét, vagyis a köztük létrejött homoerotikus aktust Shakespeare néhány zenei utalással intézi el:

„Simonides:

Te így dicsérő szóm elől kitérsz

Szépen, szerényen.

(A lovagok táncolnak a hölgyekkel)

Szét a párok! Állj!

Köszönöm, jó volt mind,

(Pericleshez) te legkülönb.

Világot, apródok! kíséretetek

Minden lovagot szállására! Te

– Úgy rendelkezem – szomszédom leszel.

Pericles:

Ahogy parancsolod.”

(Második felvonás, harmadik szín)

(...)

Pericles:

Az Ég áldjon meg sok jóval, király!

Simonides:

Téged is. Oly édes volt zenéd

Az este, hogy hálával tartozom.

Hitemre mondom, nem bájolta még

Fülemet ily csodás harmónia.

Pericles:

Királyi felség, tetszésed dicsér,

Nem érdemem.

Simonides:

Mester vagy ebben is.

Pericles:

Csak a leggyarlóbb tanítvány, uram.

Simonides:

Engedd meg, hogy megkérdézzem, lovag,
Mit szólsz leányomhoz?

Pericles: Felsőleges úr,

A legerélyesebb királyleány.

Simonides:

De ugye, szép is?

Pericles:

Mint a nyári nap,

Gyönyörűség.

Simonides:

Ő is kedvel nagyon,

És azt kívánja, hogy légy mestere

S ő tanítványod. Láss hozzá tehát.”

(Második felvonás, ötödik szín)

Shakespeare (mitológiája) úgy tudja, hogy a jövődöbéli após feladata, hogy kipróbálja, beavassa a vőjelöltet, és egy vele eltöltött éjszaka az ára annak, hogy az ifjú férjelölt bejutást kapjon úgy a felnőtt férfiak társaságába, mint menyasszonya hálószobájába. Mintha Shakespeare ezen a ponton túltenne minden ide vonatkozó görög, babilóniai régi (jó?) szokáson, íratlan törvényen, szabályon, (köz)megegyezésen stb., úgy tűnik, ha nemi eltévelyedésekről van szó, a mester ebben is felülmúlhatatlan. Egyszersmind azonban, mintha a freudi szexuálpaszichológia legmélyebb rétegeinél is mélyebbre merülne, az emberi lélek (nemi) ösztöneinek legingoványosabb, kiismerhetetlen útvesztőibe.

Simonides és Pericles rejtélyes (nemi?) kapcsolatára Shakespeare (szemérmesen) nem csak zenei metaforákkal utal, de a helyszín is árulkodó: Pentapolis, amely öt várost jelent, úgy mint: Szodoma, Gomora, Admia, Zoar és Zeboim, Kánaán déli határán, a Jordán síkságon, a Holt-tenger közelében. Pentapolis (leszűkítve Szodomára és Gomorára) az Ószövetség legbűnösebb, legperverzebb városa, a homoszexuális férfiak fővárosa, ahol az természetes, ami nem természetes...

Talán ezen a helyen érdemes kitérni arra az észrevételre, hogy az ún. természetben minden (lehet) természetes. Az ún. természetellenes dolgokat szintén a természet részét képező ember, társadalom, kultúra, vallás, politika, világnézet, filozófia stb. termeli ki magából, és legtöbbször pusztán megegyezés kérdése, hogy mi, hová kerül, mint ahogy a megegyezés maga is természeti jelenség, nem is beszélve az ún. természetfölöttiről, ami természetesen szintén ugyanannak a nagybetűs természetnek a része. Nézzünk néhány példát:

A homoszexualitást az állatvilágban is megfigyelték, pl. a Palackorrú delfineknél. A csikóhalnál a hím hordja ki a kicsiket, mivel elevenszülő.

A bohóchal élete folyamán tudja változtatni a nemét, méghozzá úgy, hogy mindig a nőtény alakul át hímmé, mintha a nőivarúság egyfajta alapállapot volna. Ha pl. háremben élnek, és az egyetlen hím elpusztul, egy nőtény veszi át a szerepét, és hímmé változik. Más halfajoknál a víz vegyhatására alakulnak hímmé vagy nőtény-nyé az egyedek, lúgos vegyhatás esetén a nőneműek kerülnek túlsúlyba, savas közegben ugyanezek a nőtények hímmé alakulnak. A paradicsommal elkülönülten élve 90%-ban hímmű, de rajban több mint 60% a nőtények aránya. A krokodilok neme a homokban lévő fészkek hőmérsékletétől függ, úgy, hogy 33 °C alatt nőtények kelnek ki a tojásokból, 33,9 °C felett hímek. A teknősök (szintén homokba rakják a tojásaikat) esetében 30 °C-nál a nemek aránya 1:1, 28 °C alatt csak hímek, 32 °C felett csak nőtények bújnak ki a tojásból, kötelezően teliholdnál, éjszaka, és a holdfény mutatja nekik a vízhez vezető utat.

Az emberi agy a méhen belüli egyedfejlődés során nemi differenciálódáson esik át. A fiúknál, az eredendően női jellegű agyat, a magzati időszakban a tesztoszteron nevű hormon maszkulinizálja. Egyes feltevések szerint a homoszexuális férfiaknál ez a folyamat zavart szenved (talán genetikai okokból). Ilyenkor beszélünk az idegrendszer ún. pszeudohermafroditizmusáról. Más megfigyelések arról tanúskodnak, hogy az anyát ért stressz kihatással van az utód nemi orientációjára, pl. a második világháború alatt és után sokkal több homoszexuális személy született.

Régóta köztudott, hogy a gyermek 3-5 éves korában képes kiszakadni szüleinek állandó társaságából, de ha ez az (erotikus) vonzódás valami miatt folytatódna, akkor szexuális érzések bontakoznának ki az ellenkező nemű szülő iránt. Jó esetben a gyermekek megtanulják elfojtani szülei iránti erotikus vágyaikat, ezek ugyanis létező, genetikai eredetű vonzódások.

Ugyanakkor az is tény, hogy legtöbbször nem vonzódunk azokhoz, akikkel együtt nőttünk fel (ún. Westermarck hatás). Mindazonáltal az érzéseknek nehéz parancsolni, hiába tudjuk, hogy nem helyes. A pszichológusok továbbá azt is tudni vélik a fentiek mellett, hogy a nők inkább apjukhoz, mint saját magukhoz hasonló párt választanak fizikai megjelenés tekintetében.

A férj és az apa közötti hasonlóság függ az apa és a lánya közötti korai kapcsolat szorosságától. Lássunk ezek után néhány, a társadalmi normákra, viselkedésre vonatkozó természetes vagy természetellenes (ki-ki maga döntse le, vagy el) jelenséget a nők és a férfiak viszonylatában:

Kezdetben (talán a patriarchátus kezdetén?) a nőket egyszerűen elrabolták vagy megvásárolták, és ezen a réven a férfiak tulajdonai lettek. A kí-

naiak (rang szerint) többnejűségben is élhettek, a női láb (ki tudja miért) tabunak minősült. Indiában a kislányokat már csecsemőkorukban eljegyezték a szülők, a nő számára a férj Isten volt, a házasságtörő nőt kutyákkal tépették szét. A lányt 12 éves korában vezették a férj házába, a házasság napja havonta ki volt jelölve (a 16. nap?). A görög nők bezártan éltek, fő feladatuk a szülés volt, a házassági szerződést a lány apja és a jövendőbeli férj kötötték meg, az ajándékcseré és a lány szüzessége kötelező volt. Az ókori Egyiptomban II. Ramszesz idején a házasságkötést a lányok kezdeményezték, a gyermekek az anya nevét viselték, az anya rendelkezett a gyermekekkel, a házasság első éve próbaév volt, az asszonyok anyagilag nem függtek férjeiktől stb. Mindez a matriarchátus maradványa volt az ún. 5. dinasztiaig, amikor is Egyiptomban (is) megjelent a patriarchátus.

Később az ókori Egyiptom fáraódinasztiái a rokonházasságok miatt néhány száz év alatt összeomlottak. A muzulmán kultúrában engedélyezett az unokatestvérek közötti házasság, immár 1400 éve. A világ muzulmánjainak majdnem a fele családon belüli házasságban született. A családon belüli házasságokból született muzulmánok nagy része olyan szülőktől származik, akik maguk is beltenyészetben születtek. A muzulmán vallás tiltja a nem muzulmánokkal való házasságot. Szaúd-Arábiában tilos a nők és a férfiak házasság előtti nemi élete, ezért sok a homoszexuális férfi. Az európai keresztény középkor aszketikus volt, antiszexuális, a „paráznaságot” és a szerelmet is elítélte, mert az akadályozta a vallási kötelezettségek teljesítését, és a nemi élet csak a fajfenntartást szolgálta. Ugyanebben a keresztény középkorban a keresztések hadát a prostituáltak hada követte. A papság szegény nélkül szedte a tisztázatlan jövedelmet, IV. Sixtus pápa 22 000 aranyat szedett be adó gyanánt a nyilvánosházakból. Az angol Viktória királynő belterjes házassági kötelékek miatt született hemofiliásan (kóros vérzékenység), amit továbbörökített. A spanyol Habsburg-dinasztia 200 évig élt beltenyészetben, és gondoskodott folyamatosan fogyatékos utódokról. Manapság a lombikbébi program kapcsán a spermabankokból „kikerülő” spermák révén (ugyanazon férfi spermái) többszörösére nőhet a féltestvérek közötti párkapcsolat veszélye. Akikkel ugyanis arckunk nyolc (bizonyos) pontja hasonlóságot mutat, azokat találjuk a legvonzóbbaknak.

Végül, de nem utolsósorban érdemes megjegyezni, hogy a holdvilág hatására minden évben ugyanabban az időpontban rakják le a korallak a petéiket, a virágállatok ugyanis, ha a holdfény erőssége elér egy bizonyos szintet, vezényszóra lövellik ki spermáikat, ill. petesejtjeiket, hogy

elősegítsék a megtermékenyülést. Náluk tehát az a természetes, ha a Hold irányítja magát a szexuális aktust, ahol külső megtermékenyülés révén a víz a közvetítő, amelyben viszont ismét csak a Hold hatásai érvényesülnek...

Hagymás István Shakespeare-látlatok I. – János király; Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon című tanulmánykötete 2016-ban jelent meg a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület gondozásában. A készülő, Shakespeare-látlatok II. című kötet egyik fejezete a Pericles-tanulmány, amelyet folytatásokban közlünk.

Bognár Géza: Mellettem a párom